

УДК 338.24:502.35

Самойленко Ю.І.

здобувач

Інституту агроекології і природокористування
Національної академії аграрних наук України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті здійснено аналіз передумов організаційно-економічного забезпечення розвитку громадського екологічного управління як бази для формування механізму його стимулювання. Визначено основні рівні та доповнена класифікація типів екологічного управління з урахуванням громадської участі. Уточнено зміст понять «громадське екологічне управління» та «організаційно-економічне забезпечення громадського екологічного управління», що дозволяє більш коректно формувати методологічні основи концепції в цій сфері.

Ключові слова: громадське екологічне управління, довкілля, суспільство, організаційно-економічне забезпечення, розвиток, система.

Самойленко Ю.И. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

В статье проведен анализ предпосылок организационно-экономического обеспечения развития общественного экологического управления как базы для формирования механизма его стимулирования. Определены основные уровни и дополнена классификация типов экологического управления на основе общественного участия. Уточнено содержание понятий «общественное экологическое управление» и «организационно-экономическое обеспечение общественного экологического управления», что позволяет более корректно формировать методологические основы концепции в этой сфере.

Ключевые слова: общественное экологическое управление, окружающая среда, общество, организационно-экономическое обеспечение, развитие, система.

Samoilenko Yu.I. CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE ORGANIZATIONAL-ECONOMIC SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF PUBLIC ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

The article analyzes the prerequisites of organizational and economic support for the development of public environmental management as a basis for the formation of a mechanism for its stimulation. The main levels are defined and the classification of types of environmental management based on public participation is added. The content of the terms "public environmental management" and "organizational and economic support of public environmental management" has been clarified, which allows more correctly to formulate the methodological foundations of the concept in this area.

Keywords: public environmental management, environment, society, organizational and economic support, development, system.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку еколого-економічних систем супроводжується протистоянням двох основних їх складових – довкілля та суспільства. Це підтверджується наявністю значної сукупності екологічних проблем, які проявляються в забрудненні навколишнього природного середовища, що поряд з надмірним використанням природних ресурсів спричиняє деградацію земельних ресурсів, зміну клімату, забруднення води та атмосфери, обезліснення, скорочення біорізноманіття тощо. Тому сучасні екологічні проблеми актуалізують наукові дослідження в сфері економіки природокористування, що спрямовані на вивчення особливостей взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем. Одним з найважливіших наукових завдань в цій сфері є аналіз громадського екологічного управління, оскільки громадські екологічні об'єднання, є одними з основних суб'єктів формування екологічної свідомості населення. В ринкових умовах господарювання дослідження економічних проблем розвитку громадського екологічного управління є особливо актуальним, оскільки це є одним з елементів суспільного розвитку, що має свою структуру, виконує певні функції, і є частиною соціально-економічних відносин та процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні фундаментальні дослідження проблем екологічного управління широко висвітлено в економічній науці. Серед визнаних учених, які зробили вагомий внесок у розв'язання вказаних питань, слід відзначити Г. Дейлі, Ф. Кене, Д. Медоуза, Ю. Одума, А. Пігу, А. Фішера, Дж. Форестера та ін. Теоретико-

методичні положення наукових досліджень, які складають базис формування основних закономірностей громадського екологічного управління, ґрунтуються на наукових працях таких вітчизняних вчених, як О. Білявський, О. Веклич, А. Гетьман, О. Фурдичко, Є. Хлобистов, В. Шевчук, Ю. Шемшученко, О. Шкуратов та ін. Однак, проблеми формування ефективної системи організаційно-економічного забезпечення громадського екологічного управління потребують подальших досліджень щодо її удосконалення та розвитку в аспекті адаптації до відповідних еколого-економічних умов та інституціонального середовища.

Постановка завдання. Формування ефективної системи забезпечення розвитку громадського екологічного управління пов'язане, в першу чергу, зі станом суб'єктів природогосподарювання та різноманітністю організаційно-економічних чинників впливу на них. Тому, дуже важливим теоретико-прикладним аспектом є аналіз концептуальних засад організаційно-економічного забезпечення розвитку громадського екологічного управління з урахуванням взаємозв'язку цієї сфери з основними чинниками впливу.

Виклад основного матеріалу. Формування організаційно-економічного механізму регулювання природокористування та захисту навколишнього природного середовища в умовах ринково орієнтованої економіки стало дуже важливим завданням держави. Однак, часто він не дає потрібного результату, тому практика останніх років свідчить про необхідність його вдосконалення. Поряд з тим, слід зважати на управлінську систему, через механізми реалізації

якої розкривається якраз можливість впливу людини на природу та її якісні характеристики.

Процес управління визначає реалізацію суб'єктом управління низки відповідних дій, зокрема таких як підготовка і прийняття управлінських рішень, забезпечення їх виконання та належного контролю на основі здійснення аналізу інформаційних потоків, а також можливе коригування прийнятих управлінських рішень в контексті проведеної роботи. Процес управління обов'язково має передбачати безперервний інформаційний обмін в межах елементів системи та довкілля [1].

На національному рівні органи влади багатьох країн проводять системну цілеспрямовану внутрішню екологічну політику. Проте, незважаючи на позитивні зрушення, приходить усвідомлення, що інститути держави у відриві від суспільства не здатні змінити негативну динаміку глобальної негативної екологічної ситуації [2]. Тому за вітчизняних умов господарювання саме вплив суспільства посідає особливе місце у забезпеченні екологічної безпеки країни, який має реалізовуватися через спільну соціальну активність кожного громадянина України.

Згідно багаторічного досвіду розвитку екологічної системи управління, вченими виокремлено її чотири основні рівні: державне управління, регіональне управління, рівень місцевого самоврядування, господарський рівень [3]. Поряд з тим, на нашу думку, в сучасних ринкових умовах господарювання та зростання громадської активності, варто розширити зазначену класифікацію ще двома рівнями управління, а саме: громадським та корпоративним (рис. 1).

Не зважаючи на рівень управління, сьогодні поряд з поняттям екологічного управління в теорії і практиці активно використовується термін екологіч-

ний менеджмент. Однак, на нашу думку, не можна ототожнювати ці поняття, адже, екологічне управління здійснюється в глобальному, національному, регіональному масштабах, а екологічний менеджмент – на локальному рівні і, в першу чергу, господарюючими суб'єктами.

Відомо, що різні організаційні рівні екологічного управління (державний, регіональний, громадський, господарських, корпоративний тощо), як соціальні явища, мають спільну сферу застосування, проте передбачають різний за характером вплив на об'єкти управління з метою досягнення певних результатів, тобто реалізації встановлених цілей та завдань управлінського впливу (табл. 1).

Згідно Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічне управління (управління охороною навколишнього природного середовища) полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності [8]. Однак, окремі вчені підкреслюють, що в чинному законодавстві немає а ні чіткого визначення, а ні поняття «екологічне управління», а ні, тим паче, «громадське екологічне управління», що перешкоджає визначенню місця управління в галузі охорони довкілля та екологічної безпеки в системі суспільних відносин.

При цьому серед представників наукової спільноти існують різні підходи до розуміння сутності екологічного управління. Зокрема В. Шевчук [3] визначає екологічне управління як системну складову загальної системи управління, що має за мету здійснення екологічної політики й досягнення екологічних цілей та яка містить організаційну структуру, діяльність із

Рис. 1. Основні рівні системи екологічного управління

Джерело: сформовано автором за [3-5].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика екологічного управління за окремими рівнями

Критерій	Державне екологічне управління	Господарське екологічне управління (екологічний менеджмент)	Громадське екологічне управління
Суб'єкт управління	Органи державної влади	Виключно суб'єкти господарювання	Громадські об'єднання та громадяни
Рівень управління	Локальний, місцевий, регіональний, національний	Локальний та організаційний	Локальний, місцевий, регіональний, національний
Мотивація	Зовнішньо вмотивована діяльність	Внутрішньо вмотивована, ініціативна діяльність	Охоплює ширшу сферу організаційної діяльності
Орієнтація	Орієнтація на централізоване управління	Ринкова орієнтація	Суспільні потреби
Основні принципи	Законодавча відповідальність	Екологічна ефективність	Збереження екосистем
Основні функції	Прогнозування, планування, регулювання, організація, моніторинг, контроль, систематизація	Аналітика, удосконалення, інтеграція, мотивація	Планування, організація, моніторинг, контроль

Джерело: сформовано автором за [3-7].

планування, функціональні обов'язки, відповідальність, методології і методи, процедури та ресурси, а також професійно підготовлені кадри. О.М. Величко та Д.В. Зеркалов [7] під екологічним управлінням розуміють процес, що передбачає виявлення екологічних проблем, формулювання екологічної політики, вибір інструментів запровадження політики, трансформацію її в закони й регулятивні акти, а також примусове впровадження цих законів і регулятивних актів у дію. С. Боголюбов [9] розглядає екологічне управління як сукупність суспільних відносин, що виникають між керуючим суб'єктом і керованим суб'єктом з приводу дотримання екологічного законодавства та обов'язкових екологічних вимог.

На нашу думку, свідомо діяльність чи то суб'єктів господарювання, чи громадськості, що спрямована на розроблення, запровадження, реалізацію, контроль та свідоме управління в сфері охорони довкілля включає в себе сукупність принципів, форм, методів, прийомів та інших заходів природоохоронного характеру, що сприятимуть збалансованому ресурсовикористанню на засадах забезпечення екологічної безпеки.

Виходячи з проведеного аналізу і використовуючи вже існуючі в сфері управління довкіллям розробки, пропонуємо власний підхід до визначення сутності громадського екологічного управління, як систематичної цілеспрямованої діяльності громадських суб'єктів управління на процеси природогосподарювання через сукупність механізмів, інституцій, форм та методів, що дозволяє уникнути небезпечного впливу цих процесів на екологічну безпеку і виражається в захищеності інтересів особистості, суспільства й держави від несприятливих впливів, що створюють реальну загрозу функціонування екосистем. Відтак, процес громадського екологічного управління повинен бути спрямований на збереження оптимального стану екосистем та захисту життя і здоров'я людини. Саме в такому підході виражаються соціальні, економічні, організаційні передумови формування дієвої системи забезпечення громадського екологічного управління.

Отже, сутністю громадського екологічного управління є постійне вдосконалення процесу природогосподарювання на засадах сталого розвитку, який передбачає поєднання економічної ефективності, екологічної цілісності та соціальної справедливості. При цьому, вплив громадського екологічного управління має скеровуватися у напрямі безперервної системної оцінки та поліпшення екологічних підвалів процесу природогосподарювання задля забезпечення та збереження якісного стану довкілля,

його охорони, збалансованого ресурсовикористання, дотримання низки відповідних нормативно-правових норм і вимог, а також налагодженої взаємодії зі світовими партнерами, державою та національною громадою в цілому (рис. 2).

Формування системи громадського екологічного управління є взаємопов'язаним зі станом економічного розвитку суспільства. Однак, слід визнати відсутність практичної дієвості традиційної системи громадського екологічного управління без взаємодії екологічних та економічних аспектів. Тому, надзвичайно важливою умовою ефективного функціонування подібних систем є їх організаційно-економічне забезпечення. Адже, основною метою залучення громадськості до процесів прийняття державних і корпоративних рішень є підвищення якості та ефективності процесів управління й забезпечення екологічної безпеки. Окрім того, така система управління сприятиме забезпеченню економічного розвитку для країни, а також отриманню низки еколого-економічних ефектів для суб'єктів господарювання та суспільства в цілому. Тому, дуже важливо розглядати громадське екологічне управління через призму його організаційно-економічного забезпечення. Загалом, організаційно-економічне забезпечення громадського екологічного управління – це процес формування й реалізації системного керуючого впливу суб'єктів на об'єкти, спрямований на запобігання небезпечного впливу процесів природогосподарювання та захист від їх прояву шляхом використання відповідних організаційно-економічних механізмів, інституцій, форм, методів, заходів і засобів.

Організаційно-економічний механізм (включаючи інструменти, методи, важелі тощо), на відміну від адміністративно-правового, покликаний впливати на сферу економічних інтересів природокористувачів – юридичних і фізичних осіб. Такий механізм сприятиме зростанню зацікавленості природокористувачів у дотриманні екологічних правил, адже допомагатиме розкривати кінцеві ефекти від тих чи інших поведінкових варіантів, що уже віддзеркалюватимуть площину майнової корисності конкретного природокористувача.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, можемо стверджувати, що організаційно-економічне забезпечення розвитку громадського екологічного управління є не лише базою для формування механізму його стимулювання, а й сприяє забезпеченню економічного розвитку держави та отриманню низки еколого-економічних ефектів для природоко-

СИСТЕМА ГРОМАДСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

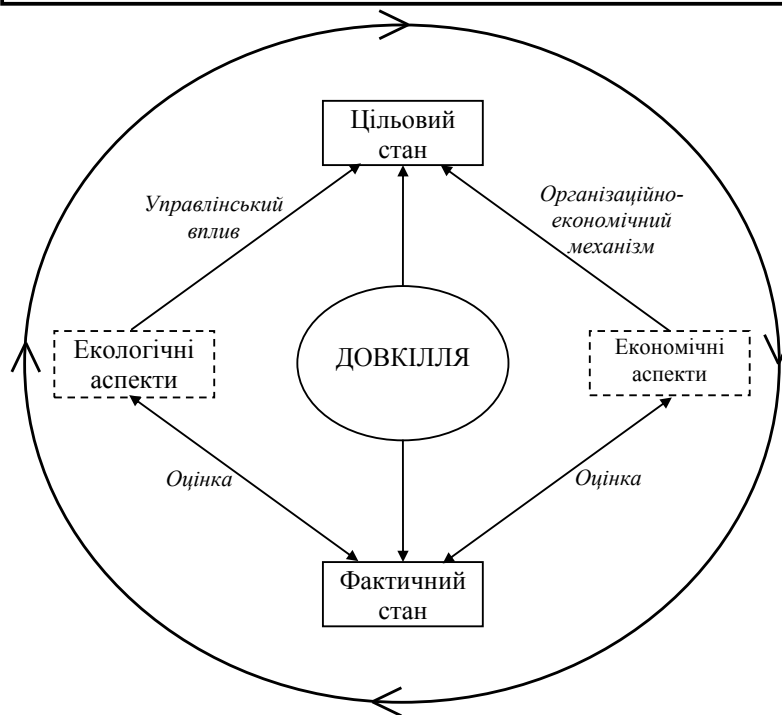

Рис. 2. Система управлінського впливу громадськості в сфері охорони довкілля

Джерело: сформовано автором за [4-6].

ристувачів та суспільства в цілому, тим самим підвищуючи якість та ефективність процесів управління й забезпечення екологічної безпеки країни. Окреслені концептуальні засади організаційно-економічного забезпечення розвитку громадського екологічного управління сприятимуть формуванню ефективної системи організаційно-економічного забезпечення громадського екологічного управління, зокрема в частині її удосконалення та розвитку в аспекті адаптації до відповідних еколого-економічних умов та вітчизняного інституціонального середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шилов А.С. Связи с общественностью в экологическом управлении: учебное пособие / А.С. Шилов. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 50 с.
2. Герасимов А.В. Экологическая безопасность современной России: политика обеспечения: [монография] / А.В. Герасимов. – М.: РУДН, 2008. – 201 с.
3. Шевчук В.Я. Экологичне управління: Підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
4. Шкуратов О.І. Організаційно-економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика: [монографія] / О.І. Шкуратов. – К.: ДКС-Центр, 2016. – 356 с.
5. Jiang Mingjun, Introduction to Ecological Safety / World Affairs Press, 2012. – 491 p.
6. Максимів Л.І. Сутність, функції, завдання і нормативно-правове забезпечення екологічного менеджменту / Л.І. Максимів, О.А. Потаї // Наукові праці Лісівничої академії наук України: зб. наук. пр. – Львів: Львівська політехніка, 2007. – Вип. 5. – С. 103–109.
7. Величко О.М. Экологичне управління: навч. посіб. / О.М. Величко, Д.В. Зеркалов. – К.: Наук. світ, 2001. – 193 с.
8. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264–XII від 25 червня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
9. Боголюбов С.А. Экологическое право: конспект лекций / С.А. Боголюбов, Н.В. Кичигин, Д.О. Сиваков. – М.: Проспект, 2010. – 224 с.